

HANDBOEK

SCHOOL in de SAMENLEVING

DE SAMENLEVINGSGERICHTE SCHOOL VAN DE 21STE EEUW

Peter de Vries

Met bijdragen van Anne Arink, Metin Çelik,
Ronald van den Hoff, Leo Pauw, Cor Verbeek en Bert Wienen

CPS

INHOUD

VOORWOORD	8
INLEIDING	10
DEEL 1 DE SCHOOL IN DE SAMENLEVING: WAT BETEKEN DAT?	13
1. WAAROM AANDACHT VOOR DE SCHOOL IN DE SAMENLEVING?	14
1.1 Roep om verandering	14
1.2 Initiatieven	14
1.3 Wat zegt onderzoek?	15
2. ONDERWIJS IN DE TIJD	17
2.1 Onderwijs in beweging	17
2.2 Van een 1.0- naar een 3.0-tijd	17
2.3 De school in de 1.0-tijd: leerstof centraal	20
2.4 De school in de 2.0-tijd: het vacuüm	21
2.5 De school in de 3.0-tijd: samenlevingsgericht	26
2.6 Definitie en tien criteria van de Samenlevingsgerichte School	34
2.7 Competenties in de Samenlevingsgerichte School	35
INTERMEZZO	35
DEEL 2 DE SAMENLEVINGSGERICHTE SCHOOL: HOE DAN?	37
3. MISSIE EN VISIE	38
3.1 Definities	38
3.2 Visies herformuleren	38
4. HET SCHOOLGEBOUW EN DE MEDEWERKERS	40
4.1 De uitstraling van de school	40
4.2 Leraren motiveren	41
5. OUDERS	44
5.1 De wezenlijke rol van ouders	44
5.2 Ouderparticipatie en ouderbetrokkenheid	44
5.3 Ouderverantwoordelijkheid: oudere leerlingen en hun ouders	45
5.4 Ouderbetrokkenheid en de Samenlevingsgerichte School	46
5.5 Vrijwilligerswerk op school	48
6. DIGITALISERING	49
6.1 Toenemende digitalisering	49
6.2 Waarom digitaliseren in het onderwijs?	49
6.3 Middel en doel	50
6.4 Inzet moderne media	50
7. LEARN AROUND	52
7.1 Wat is Learn Around?	52
7.2 Project Werkbezoek in het primair onderwijs	54
7.3 Maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs	55
7.4 Regioleren in het middelbaar beroepsonderwijs	57
7.5 Leren buiten de regio	59
8. ONDERNEMERS IN DE SCHOOL	60
8.1 Leren ondernemen	60
8.2 Jong Ondernemen	60

9. DEMOCRATISERING	61
9.1 Democratie leren op school	61
9.2 Leerlingenparlement	62
10. STRAATCULTUUR	63
10.1 Verschillende culturen	63
10.2 Het verschil tussen straat- en schoolcultuur	63
10.3 Concreet aan de slag met de straatcultuur in de Samenlevingsgerichte School	64
11. DE KERK, RELIGIES EN ANDERE CULTUREN	65
11.1 Tegenstrijdige opvoedingsidentiteiten	65
11.2 Georganiseerd overleg	65
12. RADICALISERING	67
12.1 Fors maatschappelijk probleem	67
12.2 Wat is radicalisering?	67
12.3 Leraren als rolmodellen	68
12.4 De invloed van ouders op radicalisering	68
12.5 Gesprekken op school	69
13. MONDIALISERING	70
13.1 Wat is mondialisering?	70
13.2 Kansen voor scholen	70
14. FEMINISERING IN HET ONDERWIJS	72
14.1 Vrouwelijke schoolcultuur	72
14.2 Meer mannen in de school: drie manieren	72
15. ONDERWIJS EN DE ROL VAN ZORG EN BEGELEIDING	74
15.1 De school als pedagogische oefenplaats	74
15.2 Samenwerking tussen onderwijs en zorg in een intern gerichte school	74
15.3 Samenwerking tussen onderwijs en zorg in een extern gerichte school	76
15.4 Samenwerking tussen onderwijs en zorg in de Samenlevingsgerichte School	76
15.5 Het belang van een sterke visie	78
15.6 De gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders en school	79
15.7 Ontwikkelagenda voor de hulpverlening	80
15.8 Gemeenten	80
16. DE GEZONDE SCHOOL	81
16.1 Verantwoordelijkheid	81
16.2 Een gezonde school worden	81
16.3 Ouders en de gezonde school	82
16.4 Verantwoordelijkheid voor de wijk	82
16.5 Voorbeeldgedrag	83
17. SCHOOLREGELS	84
17.1 Leerlingen en regels	84
17.2 Samenlevingsregels	84
DEEL 3 DE SAMENLEVINGSGERICHTE SCHOOL: INSPIRERENDE VOORBEELDEN	87
18. DE VREEDZAME SCHOOL EN DE VREEDZAME WIJK	88
18.1 Wat is de Vreedzame School?	88
18.2 De Vreedzame Wijk	92
19. WERKEN MET DE ZEVEN GEWOONTEN VAN EFFECTIEF LEIDERSCHAP	95
19.1 The Leader in Me	95

19.2 Hoe werken de zeven gewoonten? _____	95
19.3 De boom van de zeven gewoonten _____	97
19.4 De zeven gewoonten in de schoolpraktijk _____	97
19.5 Vaardigheden voor de toekomst _____	98
19.6 Evaluatieonderzoek _____	99
20.AGORA ROERMOND _____	100
20.1 Een plein waar iedereen welkom is _____	100
20.2 Agora over zichzelf _____	100
20.3 Ouders _____	102
20.4 Seats2meet _____	103
21.DE CHILDREN'S ZONE _____	104
21.1 De vicieuze cirkel doorbreken _____	104
21.2 De drie pijlers van de Children's Zone _____	104
21.3 Doelen Children's Zone _____	105
21.4 De partijen in de Children's Zone _____	105
21.5 Leidende principes van de Children's Zone _____	106
21.6 De rol van de gemeente _____	106
21.7 Valkuilen van de Children' Zone _____	108
DEEL 4 STAPPENPLAN OM EEN SAMENLEVINGSGERICHTE SCHOOL TE WORDEN _____	111
22.IN TIEN STAPPEN NAAR EEN SAMENLEVINGSGERICHTE SCHOOL _____	112
22.1 Iedereen betrokken _____	112
22.2 Het stappenplan _____	113
BIJLAGEN _____	115
Bijlage 1 Gesprek op school: intern, extern of samenlevingsgericht? _____	116
Bijlage 2 Tien criteria Samenlevingsgerichte School _____	119
Bijlage 3 Quickscan Samenlevingsgerichte School _____	120
Bijlage 4 Visies Samenlevingsgerichte School _____	124
Bijlage 5 Checklist uitstraling (Samenlevingsgerichte) School _____	126
Bijlage 6 Voorbeeld vrijwilligersovereenkomst _____	128
Bijlage 7 Voorbeeldstellingen voor groepsgesprek over straat- en thuiscultuur _____	129
Bijlage 8 Voorbeeldstellingen voor groepsgesprek over radicalisering _____	130
Bijlage 9 Checklist school als pedagogische oefenplaats _____	132
Bijlage 10 Voorbeeld samenlevingsregels op school in plaats van schoolregels _____	134
Bijlage 11 PowerPoint-presentatie _____	136
Bijlage 12 Persoonlijk ontwikkelplan in de Samenlevingsgerichte School _____	138
Bijlage 13 Typen scholen in gerichtheid op de samenleving _____	140
OPDRACHTEN PABO/LERARENOPLEIDING _____	142
DANKWOORD _____	144
LITERATUUR _____	145
Geraadpleegde literatuur _____	145
Geraadpleegde websites _____	149
Aanbevolen websites _____	151
INDEX _____	152
MEER LEZEN... _____	154
UITKLAPPAGINA Definitie en tien criteria van de Samenlevingsgerichte School _____	156

VOORWOORD

We leven in een overgangsfase, waarbij we het industriële tijdperk afsluiten en op weg zijn naar iets nieuws. Ik heb zelf dat 'nieuwe' maar de werktitel 'Society 3.0' gegeven. Het is aan de geschiedschrijvers om achteraf te bepalen hoe we deze periode uiteindelijk echt gaan noemen. Dat kunnen ze prima. Een eerdere langere transitieperiode hebben ze de 'Industriële Revolutie' genoemd. Die revolutie, waarvan iedereen weet wat er bedoeld wordt, is ontstaan onder invloed van de uitvinding en verbetering van de stoommachine en heeft voor een ongekende sociaal-economische en maatschappelijke verandering gezorgd, waarbij mensen als een speelbal door die fase zijn meegesleurd.

Momenteel ervaren we onze eigen revolutie. Het lijkt wel of de hele wereld om ons heen aan het bewegen is. Maatschappelijke onrust, geopolitieke verschuivingen, oorlogen. Technologie die zich exponentieel ontwikkelt, zodat het wel lijkt of er iedere dag een soort stoommachine wordt uitgevonden. Kunstmatige intelligentie die op het punt staat de menselijke intelligente te evenaren. Robots, die ons werk gaan overnemen. Zelfsturende auto's. Alternatieve waardesystemen zoals de Bitcoin. Doorbraken in de bio-, nano-, chemische, farmaceutische en gentechnologie. En niet te vergeten, het Web, waarmee we waar ook ter wereld met elkaar en daarmee met al onze kennis verbonden zijn. Daarmee hebben we toegang tot dezelfde 'resources' als traditionele organisaties. Daar zit de kern van het spanningsveld in deze overgangsfase: we zijn massaal als nieuwe organisatie maar ook als individu en verbonden mens om de traditionele structuren heen aan het experimenteren met de vernieuwing. *Uber* is het grootste taxi bedrijf ter wereld en heeft geen enkele auto in eigendom. *Airbnb* is de grootste hotelketen ter wereld en bezit geen enkel bed of hotel. Het Nederlandse *Thuisafgehaald.nl* is actief op meer dan 10.000 private locaties en bij *Mywheels* delen we auto's met elkaar. Toegang wordt belangrijker dan bezit. De traditionele overheidsinstanties, maatschappelijke en zakelijke organisaties voelen die druk en proberen de vernieuwing tegen te houden en in de oude vakjes te persen. Dat zal niet baten want de veranderingen zijn onomkeerbaar. Traditionele organisaties die zich niet aanpassen, worden buitenspel gezet en gaan verdwijnen. Bizar, maar waar!

Het onderwijs vormt hierop geen uitzondering. Dagelijks zien we allerlei nieuwe educatieve ontwikkelingen, zoals vernieuwende technologie of nieuwe vormen van onderwijs. Een mooi voorbeeld hiervan zijn MOOC's (Massive Open Online Courses), waarbij iedere zichzelf respecterende universiteit zijn kennis, veelal gratis, via internetcolleges met de wereld deelt. Bedrijven, zoals Google, ontwikkelen al MOOC-kennis-sprints van 14 dagen, waarbij je als cursist bij een goed resultaat direct voor een paar maanden op een project aan de slag kan. Na die periode? Gewoon weer 14 dagen naar school en op naar de volgende klus. Het *levenlang leren* is daarmee al realiteit. Wat blijft er dan nog over van de op de industriële waardeketen gebaseerde onderwijsstructuren zoals we die in Nederland nog kennen?

Foto Punkmedia

Ronald van den Hoff is mede-eigenaar van een veelzijdige reeks van innoverende bedrijven, opererend op het vlak van hospitality industry en sociale media. Hij exploiteert onder meer co-workingformules, waaronder Seats2Meet.com. Van den Hoff is een veelgevraagd spreker en (web)trendwatcher. In 2011 verscheen zijn boek Society 3.0: a smart, simple, sustainable & sharing society.

Aanpassingvermogen, dat wist Darwin al, is kracht. En gelukkig wordt er al volop met onderwijs- vernieuwing geëxperimenteerd door gemotiveerde en betrokken mensen. Ook in Nederland. Op veel onderwijsinstellingen worden kinderen gestimuleerd om eigen keuzes te maken of om eigen bedrijven te beginnen, waarbij deze instituten zich niet laten afleiden door het ontwikkelen van nog grotere gebouwen of door verzet tegen de regels. De betrokkenen opereren vanuit passie en een ongelofelijke drive om ervoor te zorgen dat onze kinderen zich in het komende Society 3.0 tijdperk staande kunnen houden en een zinvolle bijdrage kunnen leveren aan de eigen leef-, werk- en woonomgeving. Hoe die er ook uit komt te zien.

Dat is nog een hele klus. Het is dan ook een goede zaak dat Peter de Vries in dit boek niet alleen een breed overzicht geeft van alle ontwikkelingen binnen het onderwijs en deze duidt, maar dat hij ook inspirerende voorbeelden geeft van mooie mensen en hun experimenten. Ik ken zelf een aantal van de koplopers uit dit boek en geloof me, dat zijn toppers!

Ik wens u als lezer en mede-vormgever van de vernieuwing van ons onderwijssysteem flexibiliteit en inspiratie toe en daag u uit om ervoor te zorgen dat de door de Peter de Vries geschetste Samenlevingsgerichte School in Society 3.0 realiteit wordt!

Ronald van den Hoff
september 2015

INLEIDING

Lange tijd was het duidelijk: lesgeven gebeurde op school en opvoeden gebeurde vooral thuis. Maar tegenwoordig is deze grens tussen school en thuis vervaagd en komt er steeds meer op de school af. Het lijkt wel alsof de school wordt gezien als de plek waar tal van maatschappelijke vraagstukken worden opgelost. Of het nu gaat om het stimuleren van gezond eten en bewegen, het oplossen van problemen in de wijk, het voorkomen en bestrijden van radicalisering, het begeleiden van ouders met opvoedproblemen of het vroeg signaleren van ontwikkelingsachterstanden en specifieke stoornissen - de school speelt steeds een belangrijke rol.

Daarnaast horen we steeds meer geluiden dat het onderwijs totaal anders moet. Het onderwijs heeft zich niet tot nauwelijks vernieuwd en een hedendaagse school verschilt nauwelijks van een school uit de jaren vijftig van de vorige eeuw, zo wordt beweerd. Onder meer vanwege die geluiden is een dialoog gestart over de toekomst van het onderwijs (Onderwijs 2032). Men vraagt zich af of leraren wel toegerust zijn voor de nieuwe samenleving, die vooral lijkt te worden bepaald door de technologische ontwikkelingen. Misschien bereiden onze leraren leerlingen voor op een maatschappij waar zij zelf nog niet klaar voor zijn? Er wordt veel gesproken over de 21ste-eeuwse vaardigheden, maar: Hoe geef je deze vaardigheden vorm? Verschillen deze echt zo veel met de vaardigheden uit de 20ste eeuw? En weten we überhaupt wel wat 21ste-eeuwse vaardigheden zijn?

Al met al wordt de druk op schoolleiders en leraren steeds groter en krijgen ze al gauw het gevoel dat ze het nooit goed doen. Maar hoe moet het dan wel? In elk geval wordt steeds meer duidelijk dat de school een plek midden in de samenleving krijgt, waarbij er verbindingen zijn met de omgeving en waarbij er wordt samengewerkt met andere partijen. De school kan zich niet meer isoleren en leraren kunnen niet meer lesgeven buiten de maatschappelijke context om. Daarom is het goed dat elke school zich in deze tijd bezint op haar plek in die samenleving.

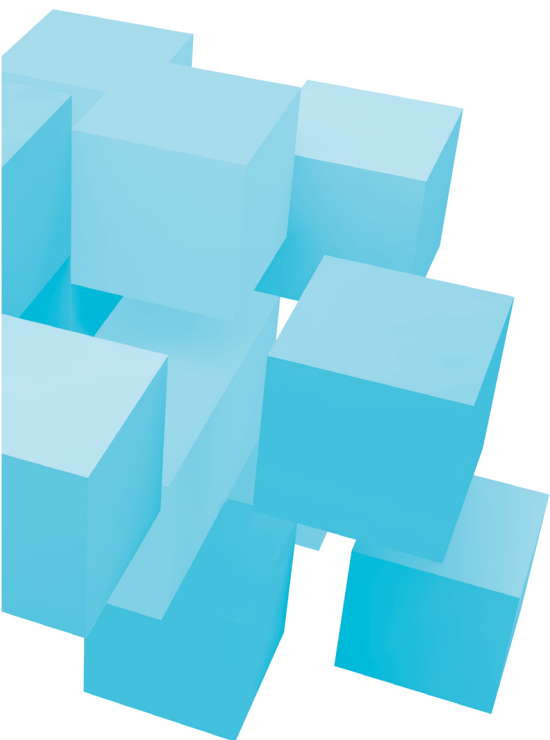
Dit handboek wil (toekomstige) schoolleiders en leraren, maar ook schoolbestuurders oproepen en helpen het onderwijs zo in te richten dat het leerlingen voorbereidt op de samenleving van nu en van de toekomst. Dat betekent allereerst dat ze zich bewust zijn van de wereldwijde omgeving van de school, die voor iedereen heel nabij is geworden. Dit bewustzijn is al een grote, belangrijke eerste stap. Na deze bewustwording volgt dan als vanzelf het handelen van de leraar, schoolleider en schoolbestuurder.

Maar niet alleen scholen, iedereen die zich met onderwijs bezighoudt, kan zich laten inspireren door dit boek: ouders, mensen uit de jeugdzorg, mensen uit het bedrijfsleven ... Het gaat erom dat we alle leerlingen optimaal toerusten.

Dit boek vormt een rijke bron om uit te putten: theoretische achtergronden, praktische tools, praktijkverhalen enzovoort. Maar het is nog niet af! Ik hoop dat dit boek u nieuwe ideeën geeft en u stimuleert veel meer nieuwe initiatieven te ontplooien die het onderwijs evenwichtig, daadkrachtig, maar vooral inspirerend verbeteren. Op www.cps.nl/samenlevingsgerichteschool kunt u uw eigen voorbeelden kwijt en u laten inspireren door vernieuwingen van andere scholen.

Ik wens u veel leesplezier en nieuwe ideeën toe!

Peter de Vries
september 2015

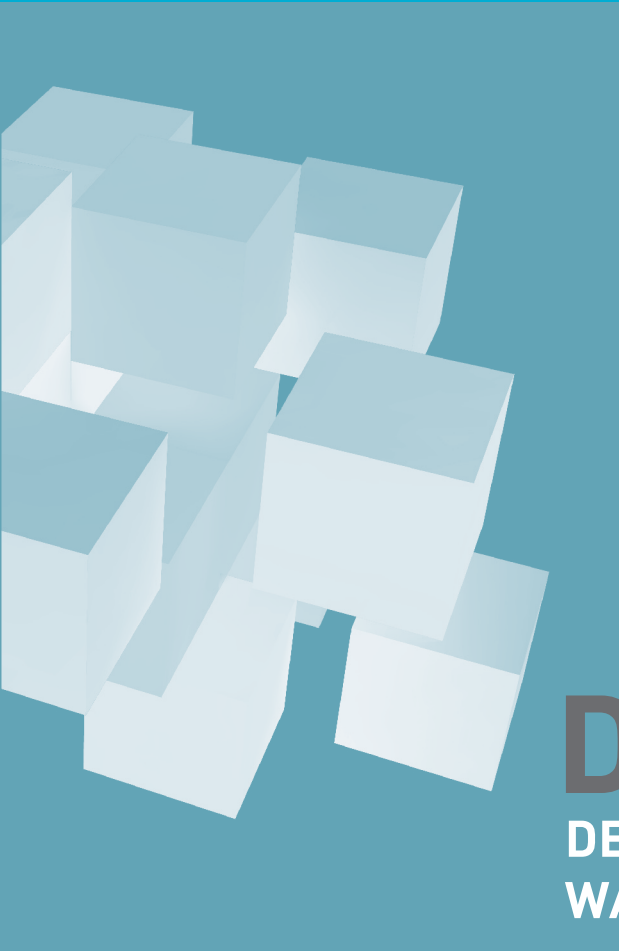
De Samenlevingsgerichte School

Een Samenlevingsgerichte School is een school die samen met de ouders de leerlingen voorbereidt op de samenleving van nu en van de toekomst. Dit doet zij vanuit een heldere onderwijsvisie en een continue vernieuwende onderwijspraktijk die in interactie met de omgeving vorm wordt gegeven. Daarnaast neemt de school vanuit die onderwijsvisie, samen met ouders, haar verantwoordelijkheid voor afgestemde zorg rondom leerlingen. Deze school is in staat om op basis van haar visie andere partijen in de wijk aan zich te binden. Samen met andere partners neemt zij verantwoordelijkheid voor de wijk waarin zij is gevestigd.

De vijf pijlers van de Samenlevingsgerichte School

Op een Samenlevingsgerichte School is er:

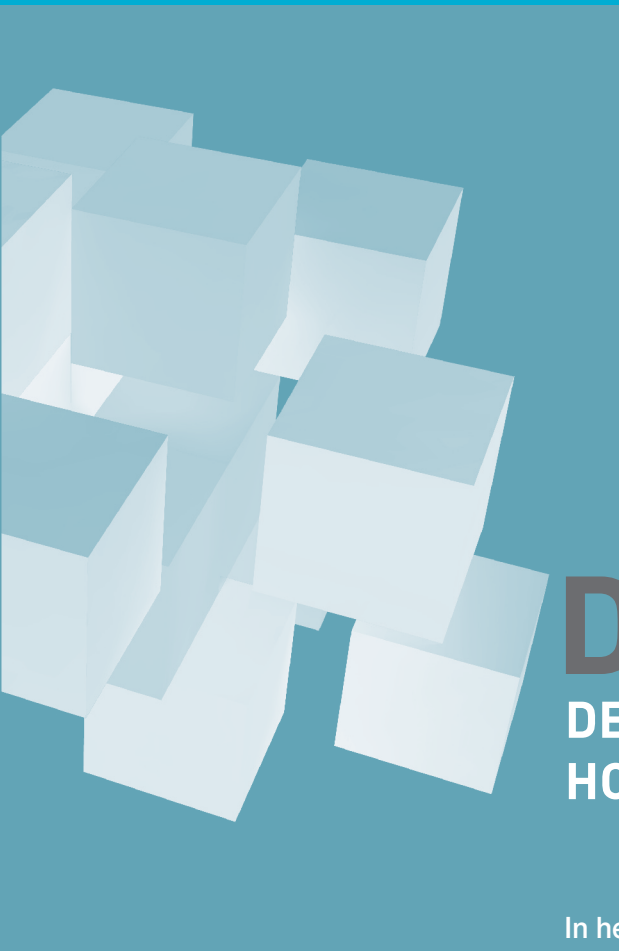
1. balans tussen meten en vertrouwen,
2. balans tussen consolideren en vernieuwen,
3. balans tussen kennis leren en kennis vinden als vaardigheid,
4. balans tussen leren en socialiseren,
5. balans tussen naar binnen en naar buiten gericht zijn.

DEEL 1

DE SCHOOL IN DE SAMENLEVING: WAT BETEKENT DAT?

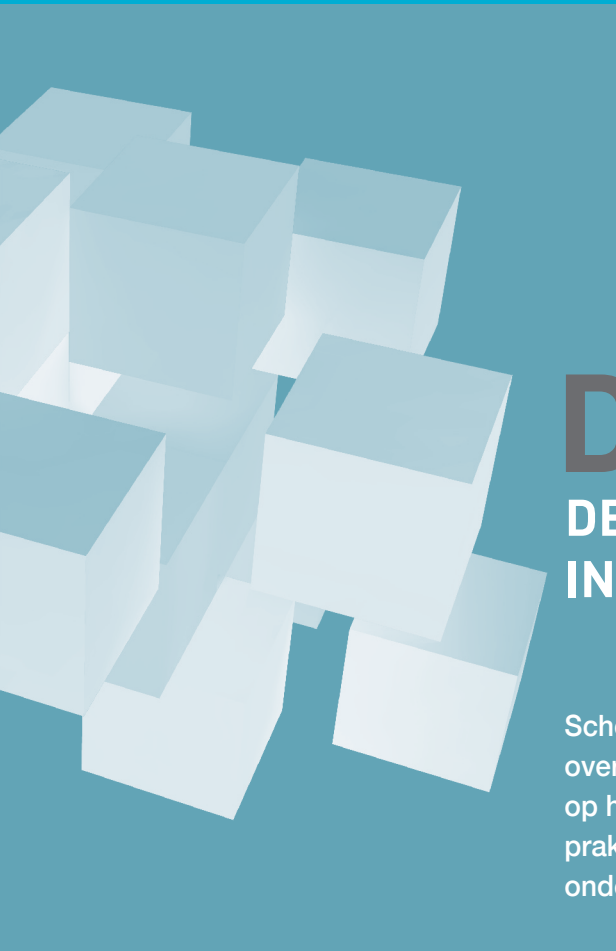
Hoe bereiden scholen hun leerlingen voor op de samenleving van nu en de toekomst? Om deze vraag te beantwoorden, wordt in het eerste deel van dit boek allereerst het onderwijs door de tijd heen beschreven. Het wordt duidelijk dat de wereld ingrijpend verandert en dat dit vraagt om een bezinning op onze hele onderwijsstructuur. De Samenlevingsgerichte School geeft het onderwijs vorm samen met die veranderende omgeving, zodat leerlingen in staat worden gesteld hun eigen waardevolle bijdrage te leveren aan de samenleving, nu én in de toekomst.

DEEL 2

DE SAMENLEVINGSGERICHTE SCHOOL: HOE DAN?

In het voorgaande is duidelijk geworden wat een Samenlevingsgerichte School (een school in de 3.0-tijd) is. In het tweede deel wordt duidelijk hóé scholen hun onderwijs samenlevingsgericht kunnen inrichten. Er worden vele vormen beschreven die scholen kunnen gebruiken om in samenwerking met de samenleving het onderwijs vorm te geven, ofwel te co-creëren.

DEEL 3

DE SAMENLEVINGSGERICHTE SCHOOL: INSPIRERENDE VOORBEELDEN

Scholen hebben te maken met de 2.0-tijd (zie paragraaf 2.4): een overgangperiode die zich kenmerkt door veel veranderingen die op hen af komen. Ook in deze turbulente tijd zijn er aansprekende praktijkvoorbeelden te vinden, die laten zien dat scholen hun onderwijs samenlevingsgericht kunnen vormgeven.

In dit deel worden er vier uitgewerkt:

- 1 De Vreedzame School en de Vreedzame Wijk
- 2 Werken met de zeven gewoonten van effectief leiderschap
- 3 Agora Roermond
- 4 de Children's Zone.

Ter inspiratie.

DEEL 4

STAPPENPLAN OM EEN SAMENLEVINGSGERICHTE SCHOOL TE WORDEN

Scholen die geïnspireerd zijn geraakt en meer samenlevingsgericht willen worden, kunnen concreet aan de slag om zich verder te ontwikkelen. Het is daarbij van belang planmatig, consequent en bewust te werk te gaan, met alle betrokkenen. Het tienstappenplan in het laatste deel van dit boek geeft houvast.

*It takes a village to raise a child.
(Afrikaans gezegde)*

Past uw school in deze tijd? Dat is een spannende en relevante vraag, die tegenwoordig in veel discussies centraal staat. De samenleving verandert ingrijpend en razendsnel, op allerlei gebieden. Beweegt het onderwijs genoeg mee?

Dit inspirerende handboek laat zien dat het essentieel is dat scholen zich bewust zijn van de (wereldwijde) samenleving waarin ze staan. De Samenlevingsgerichte School wordt geïntroduceerd: een school die, door nauw samen te werken met haar omgeving, in staat is succesvol in te spelen op relevante, actuele ontwikkelingen. De Samenlevingsgerichte School haalt én brengt nieuwe kennis en vaardigheden, zodat ze leerlingen optimaal voorbereidt op de samenleving van nu en de toekomst.

Het handboek beschrijft overtuigend waarom het noodzakelijk is dat scholen samenlevingsgericht worden. Het bevat theoretische achtergronden, handvatten, aansprekende voorbeelden uit de praktijk en een concreet stappenplan. Zo kunnen scholen kinderen en jongeren bieden wat ze nodig hebben in de 21ste eeuw.

Peter de Vries (1965) was bijna tien jaar leerkracht in het basis- en speciaal basisonderwijs. Daarna werkte hij als locatiemanager op een orthopedagogisch dagcentrum voor kinderen met een verstandelijke en een lichamelijke beperking. Sinds 2003 is De Vries principal consultant en trainer bij CPS Onderwijsontwikkeling en advies. Hij schreef onder meer de bestseller *Handboek Ouders in de school* en het spraakmakende e-book *Ouderbetrokkenheid 3.0, van informeren naar samenwerken*. Eerst richtte De Vries zich vooral op de samenwerking tussen scholen en ouders. Nu verbreedt hij deze samenwerking naar de hele omgeving van de school.

ISBN 978-90-6508-662-4

9 789065 086624 >

CPS Blijvend resultaat

We adviseren, trainen, organiseren conferenties, publiceren en doen onderzoek.

Zo stimuleren we scholen om hun ambities te realiseren. Met blijvend resultaat.